

ALDO MORO VAKASI

Leonardo Sciascia (Recalmuto, 1921 - Palermo, 1989) Sicilya'nın iç kesiminde, Recalmuto'da kükürt ocağında çalışan bir memurun üç çocuğundan birisi olarak dünyaya geldi. Yazı hevesi ve yeteneğiyle, Sicilya'nın toplumsal ortamına olan ilgisi çok erken yaşında kendini belli etti. 1935'te ailesiyle birlikte Caltanissetta'ya taşınınca, orada lise öğrenimi sırasında zihinsel donanımına temel oluşturacak Aydınlanma Çağı yazarlarını tanıdı. 1941'de Tahıl Ofisi'nde çalışmaya başladı, bu sayede Sicilya kırsalının gerçekleriyle yüz yüze gelme olanağı buldu. 1949'dan sonra kendini ilkokul öğretmenliğine adadı. 1952'de *Diktatörlük Masalları* başlıklı nesirleri ve *Sicilya, Yüreği* başlıklı şiirleriyle yazarlık yaşamına adım attı, ertesi yıl Pirandello Ödülü'nü kazandı, ardından *Galleria* ve *Galleria Defterleri* adlı edebiyat ve etnoloji dergilerini yönetti. 1956'da yapıtlarından sayılan *Regalpetra Kiliseleri* romanı ile *Sicilyalı Akrabalar* başlıklı kitabını oluşturan öyküleri basıldı. 1961'de mafyayı konu alan *Baykuşun Günü* romanıyla ünü yayıldı, Sicilya âleminin müzmin sorunlarının irdeleyicisi olarak aydın konumu belirlenmiş oldu. Bu kitaplarını, Sicilya toplumunu ve kültürünü tarihsel boyutları bağlamında ele alan, çoğu gerçek olaylardan esinlenmiş çeşitli yapıtları izledi. Katolik çevrelerine yönelttiği keskin eleştirisiyle dikkati çeken yazar 1975-1977 yıllarında Komünist Parti saflarına katıldıysa da, çok geçmeden partinin radikal tutumunu reddederek uzaklaştı, bağımsız eleştirci aydın tavrıyla ülkesinin genç kuşaklarına örnek oldu. 1979-1983 yılları arasında Parlamento'ya seçilince Aldo Moro'nun kaçırılıp öldürülüşünü inceleyen soruşturma komisyonunda yer aldı. Sciascia yazma etkinliğini 1989'da Palermo'da kanserden ölünceye değin yoğun olarak sürdürdü. *Mısır Konseyi* (1963), *Oyunun Kuralı* (1966), *Engizisyoncunun Ölümü* (1967), *Candide ya da Sicilya'da Görülmüş Bir Düş* (1977), *Açık Kapılar* (1987), *Şövalye ve Ölüm* (1988), *Basit Bir Öykü* (1989) diğer başlıca yapıtlarıdır.

Neyyire Gül Işık Yükseköğrenimini İtalya'da Floransa Üniversitesi Edebiyat ve Felsefe Fakültesi'nde yaptı. Yurda dönünce İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız ve Roman Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'ne okutman olarak girdi (1971). 1986'da yeni kurulan İspanyol Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nın yönetimine atandı. Bu görevlerini 1997 güzüne değin kesintisiz sürdürdü.

Madrid Complutense Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı dersleri veriyor, yazarlık ve çevirmenlik uğraşını sürdürüyor.

Montale'nin Şiir Evreninde Anlamsal Yapılar (1978), *İspanya, Bir Başka Avrupa* (1991) başlıklı kitaplarından başka, Italo Svevo, Italo Calvino, Leonardo Sciascia, Juan Goytisolo, Ortega y Gasset, Antonio Muñoz Molina, Giorgio Bassani gibi yazarlardan çeşitli çeviriler yapmış; I. Svevo'nun *Zeno'nun Bilinci* kitabıyla Azra Erhat Çeviri Ödülü'nü almıştır.

*Leonardo Sciascia'nın
YKY'deki kitapları*

Şarap Rengi Deniz (2012)
Sicilyalı Amcalar (2013)
Aldo Moro Vakası (2016)

LEONARDO SCIASCIA

Aldo Moro Vakası

İnceleme

Çeviren

Neyyire Gül Işık

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 4640
Edebiyat - 1319

Aldo Moro Vakası / Leonardo Sciascia
Özgün adı: **L'affaire Moro**
Çeviren: **Neyyire Gül Işık**

Kitap editörü: **Filiz Özdem**
Düzeltili: **Azad Ziya Eren**

Kapak tasarımı: **Nahide Dikel**
Sayfa tasarımı: **Mehmet Ulusel**
Grafik uygulama: **İlknur Efe**

Baskı: Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi
A Blok Kat: 2 34310 Haramidere / İstanbul
Telefon: (0 212) 412 17 00
Sertifika No: 12026

Çeviriye temel alınan baskı: Adelphi, 1994, Milan
1. baskı: İstanbul, Mayıs 2016
ISBN 978-975-08-3664-0

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2014
Sertifika No: 12334

© Editions Grasset & Fasquelle, 1978.

Bu kitabın yayın hakları Agenzia Letteraria Internazionale, Milan,
Italy tarafından temsil edilmektedir. L'affaire Moro İtalya'da Adelphi Edizioni,
Milan tarafından yayımlanmaktadır.

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Kemeraltı Caddesi Karaköy Palas No: 4 Kat: 2-3 34425 Karaköy / İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

Sunuş

Okurlarımıza Leonardo Sciascia'nın *Moro Vakası* yapıtını sunarken, 20. yüzyıl İtalya tarihinin faşizmin düşmesinden ve İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonraki en korkunç sayfasını, aradan onlarca yıl geçtikten sonra yeniden açıyoruz. Klişeleşmiş deyimle “ışık tutmak” için değil, tersine, karanlık noktalarını yazarımızın bakışıyla gözler önüne sermek için.

Yapıtın temelinde bunca yıldır zaman zaman yeniden alevlenen, tartışılan, hakkında seller gibi mürekkep akıtılan ve bugün hâlâ bilinmeyenlerle, karanlıklarla dolu olduğu herkesçe kabul edilen tarihsel olay bulunuyor: Savaş sonrasında, kurulduğu 1947'den beri otuz yıldır ülkeyi yönetmekte olan Hristiyan Demokrat Parti Başkanı Aldo Moro'nun Kızıl Tugaylar olarak tanıtan bir radikal sol örgüt tarafından kaçırılıp “halk hapisanesi”nde elli beş gün süreyle tutulması, “halk mahkemesi”ne çıkarıldıktan sonra hakkında verilen “ölüm hükmü”nün uygulanarak cesedinin bir otomobilin bagajına sıkıştırılmış halde geri verilmesi. Kitap, daha sonra olayı incelemek üzere kurulan Parlamento Soruşturma Komisyonu'nda yer alacak Leonardo Sciascia'nın, sıcağı sıcağına kaleme aldığı gözlemlerini ve düşüncelerini, aydın kimliğiyle etik tavrını ve edebiyatçı kimliğiyle, Aldo Moro'nun hapsedildiği hücre evinden gönderdiği mektuplar üzerinde yaptığı inceleme ve yorumlarını içeriyor.

İki aya yakın süreyle mahpus tutulduğu hücre evinden yürek paralayıcı mektuplar göndererek kendisini kurtarmaları için adeta yalvaran altmış iki yaşındaki Başkan Aldo Moro'nun trajik ölümü, aynen kendisinin meslektaşlarına yaptığı sağduyulu, keskin uyarılarında öngördüğü üzere, siyasal yaşamda bir depreme yol açmış, en güçlü partisinin iktidar adamlarını süpürüp götürmüş, ülkesinde bir “önce” ve bir “sonra” oluşturmuş ve İtalya'nın tarihinde bir kara delik, halkının vicdanında hâlâ kanayan bir yara, politikacıları açısından verilmemiş bir sınav olarak kalmış bulunuyor. Daha 2014 yılı Ekim'inde, aradan otuz altı yıl geçmişken, “Aldo Moro vakasının yeni baştan araştırılması” için, bu arada ortaya çıkan yeni

bilgilerden yararlanarak ve bu kez devlet sırrı sayılan hiçbir belge karşısında duraklamaksızın, iki yıl süreyle olayı yeni baştan ele alacak üçüncü bir Meclis Soruşturma Komisyonu'nun kurulmuş olması, olayın tarihe karışmamış olduğunu kanıtlıyor.

Leonardo Sciascia'nın yapıtının, gerek yaklaşımı gerek içeriğiyle, yazıldığı günkü –bugün de yitirmiş olmadığı– anlamıyla değerlendirilebilmesini kolaylaştırmak amacıyla, burada ilkin tarihsel bağlamını kısaca, kaba taslak belirleyelim, ardından yazarın bakış açısını gerisindeki nedenlerle birlikte betimleyelim.

70'li yıllar İtalya'yı siyaseti ve toplumu, parlamentosu ve parlamento-dışı hareketleriyle şiddetle kutuplaşmış bulur. Avrupa'da Soğuk Savaş'ın gergin, yoğun durgunluğu süredursun, çeşitli sol kesimlerde devrimci düşüncenin geliştiği, siyasal ve toplumsal çerçeveyi derininden sarsan protesto eylemlerine ve öğrenci hareketlerine sahne olan 1960'ları izleyen o dönem, İtalya'da "kurşun yıllar"¹ olarak anılır. Kurşunu bol ve toplumun üstüne çökmüş bir kurşun kubbe misali ağır yıllar. Başka bazı NATO ülkelerinde de olduğu gibi, solda ve sağda vuruşan gruplar ortaya çıkar, kısa süre şiddeti teröre dönüştürürler. Onların gerisinde duran, onları besleyen karanlık ağların şimdiye değin tümüyle ortaya çıkarılmış olduğu da söylenemez.

Faşizmin anısını canlı saklamakta olan İtalya –belki de o sayede– o on yıllık badireden, bir ara rejime, bir dikta ve baskı yönetimine sürüklenmeksizin, anayasal kurumlarını koruyarak çıkmayı başarır –demokrasisi sağlam bazı Avrupa ülkeleri gibi. Ancak bu nice kişinin kanı pahasına, büyük acılarla, hesaplanamayan bedeller ödenerek gerçekleşir. Toplumda artçı sarsıntılar durulmazken, kocaman soru işaretleri kalır geriye. Yeni Soruşturma Komisyonu'nun Başkanı şöyle özetler: "Geçmişin hesabı kapatılmadan sayfayı çevirmemiz olanaksız."

Savaştan yenilmiş, yerle bir olmuş, toplumu faşizmin artçı kuvvetleriyle partizanlar arasındaki iç savaştan yaralı çıkmışken de-

1 Terim büyük bir olasılıkla Alman yönetmen Margarethe von Trotta'nın Batı Almanya'da yaşanan benzer olayları konu alan *Die bleierne Zeit* (Kurşun yıllar) 1981 tarihli filminden kaynaklanmıştır (ç.n.)

mokraziye yeniden kavuşan İtalya’da, Aldo Moro’nun kaçırılıp öldürüldüğü tarihte başkanı bulunduğ u Hristiyan Demokrat Parti, ABD desteğ iyle ve halkı genellikle inanç sahibi Katolik olan ülkede büyük manevi nüfuza sahip Papalık makamıyla derin, sıkı ilişkiler içinde kurulmuş tu; bunlara mafyayla olan ve çoğ u karanlıkta kalan bağlantıları da eklenmeli. O özgür İtalya aynı zamanda, Avrupa’nın en güçlü Komünist Partisi’ni de barındırıyordu. 60’lı yıllarda ekonomik mucizesini gerçekleştirerek o güne değ in tanımadığı bir refaha kavuş an ülke, 70’lere varıldığında kutuplaşmış durumdaydı, sendikaları, aydınları, öğrencileriyle tedirgindi, gergindi, barut fıçısına dönmüş tü.

Devleti bütün güçleri ve kurumlarıyla elinde tutan Hristiyan Demokrat Parti, giderek geliş en ve çeşitlenen sol kesimin gözünde, toplumda sınıfsal ayrıcalıklarını korumaya kararlı, sarsılmaz bir burjuva egemenliğinin temsilcisiydi. O nedenle, gerek partinin ileri gelen temsilcileri, gerekse onların “uşakları” olarak görülen güvenlik kuvvetleri, 70’lerde yaygınlaş an devrimci ş iddet eylemlerinin hedefi olacaktı.

O arada Amerikalılar, Soğ uk Savaş yıllarında SSCB karşısındaki egemenliklerini koruyabilmek kaygısıyla, Avrupa’nın özellikle NATO üyesi ülkelerinde, yerel hükümetlerle iş birliği içinde ve çoğ u zaman onların denetimleri dışında kalan gizli servisler yoluyla, bir cephe gerisi (*stay-behind*) güç ağı oluşturmuş lardı. O bağlamda, İtalya’da –kod adını eski Roma gladyatörlerinin ustalıkl a kullandıkları çift ağızlı kısa kılıçtan alan– “Gladio” örgütü, ABD gizli servislerin mal i ve lojistik desteğ iyle örgütlenmiş ti, ülke içinde çoğ u faşizm rejimi artığı ya da özleyicisi asker ve sivillerden oluşuyordu. Varlığı parlamentodan gizliydi, iş başına gelen hükümetlerin başkanlarına ve bazı bakanlarına, ancak sınırlı olarak bilgi veriliyordu. Sezinlense de dile getirilmeyen, yazıya geçirilmeyen konulardı onlar. Çağın tarihsel deneyimi gibi, iletişim ve haber alma olanaklarının da bugünkülerle kıyaslanmaktan çok uzak bir düzeyde olduğ u ayrıca göz önüne alınmalı.

Gladio, radikal sol grupların daha çok düşünceleri ve etkinlikleri bilinen belli kişilere yönelik, nokta atışı eylemlerine ve siyasal cinayetlerine karşı, daha çok kitleleri dehşete düşürerek, demokrasiye karşı güvensizlik uyandırarak, otoriter bir rejimi özletecek geniş çaplı terör eylemlerine giriş ti. Sağda ve solda vuruş anların

zıt emellerinin aslında uzlaştığı bir nokta da vardı: Demokrasi karşıtlığı.

Ancak, belirttiğimiz gibi, şimdi alışkın olduğumuz bütün bu durumlar, aradan geçen kırk yıla yakın sürede yaşanılarak öğrenilenler, o zamanlar bilinmiyordu. Ve o yaşanılarak öğrenilenlerin çoğu, aralarındaki ilişkiler bugün de hâlâ karanlıkta.

Gladio örgütünün varlığı ilk kez 1990'da, Moro olayına ait önemli belgeler rastlantı sonucu bulunduğunda açılan soruşturma sırasında, Hristiyan Demokrat Başbakan Andreotti tarafından açıkça dile getirildi, Berlin duvarı kısa süre önce yıkılmıştı. Örneğin, yapıtta adı geçen ve Aldo Moro olayında karar mercilerinden biri olan, tutsak başkanın önemli bir mektup yönelttiği İçişleri Bakanı Francesco Cossiga'nın, örgütün varlığından ancak 1966'da, ilk kez kabineye girdiğinde haberi olmuştu. Kendisi, sonradan yapılan soruşturma sırasında, "İtalya'da '*stay-behind*' oluşturma anlaşması Aldo Moro ile Paolo Emilio Taviani arasında yapılmıştı" der.

Olayların tarih içindeki gelişimine kısaca göz atalım:

12 Aralık 1969'da ülke, büyük kentleri Roma ve Milano'da tamamı elli üç dakikalık bir süre içinde gerçekleştirilen beş terör saldırısıyla sarsıldı; yalnızca Milano'nun Fontana Meydanı'nda on yedi ölü, seksen sekiz yaralı sayıldı. "Gerilim stratejisi" adı verilen yöntem uygulanmaya konulmuştu: Artık İtalya birbirini izleyen siyasal cinayetler ve yaralamalara sahne olacak, 1980 Ağustos'unda Bologna tren istasyonunda seksen beş ölüye yol açacak patlamaya değin, çeşitli boyutlarda 4298 terör olayının karabasanını yaşayacaktı.

Art arda gelen ve toplumda günlük yaşantıyı sekteye uğratan, geleceğe güveni sarsan o olağanüstü durum, anayasa çerçevesindeki karşıt partileri birbirine yaklaştırdı, demokratik rejimi koruyabilmek için zorunlu bir işbirliğine yöneltti. 1973 Ekim'inde, Komünist Parti Başkanı Enrico Berlinguer ilk kez Hristiyan Demokrat Parti'yle bir "Tarihsel Uzlaşma" olasılığının işaretini verdi. O tarihlerden başlayarak, beş yıl sürecek bir siyasal olgunlaşmada, Hristiyan Demokrat kesimde en büyük çabayı harcayan siyasetçi Aldo Moro olacaktı. Hükümet krizlerinin müzmin İtalya'sında, onun çabasının sonucunda ilk kez olarak, Komünist Parti tarafından desteklenecek bir Hristiyan Demokrat kabine koterildi.

İki hasım parti içindeki tedirginlik ve çekimserliğe karşın, o hükümetin güven oylamasının yapılacağı 16 Mart 1978 sabahı, Parlamento'ya gitmek üzere Roma'da, Fani Sokağı'ndaki konutundan çıkan Aldo Moro, kendisini koruması gerekli beş güvenlik görevlisi katledilerek, mütevazı makam arabasından çıkarılıp kaçırıldı.

Büyük bir gerginlik ve acılarla geçen, her saati bir karabasan gibi yaşanan elli beş günün sonunda Moro, bir bodrum katında susturucu takılmış tabancayla vurulmuş halde geri verildi, bohçalanmış cesedi yine mütevazı bir otomobilin bagajında terk edilmiş bulundu: Bulunabileceği, simgesel açıdan en anlamlı noktada, Hristiyan Demokrat Parti Genel Merkezi ile Komünist Parti Genel Merkezi'ne eşit uzaklıktaki Caetani Sokağı'nda.

O bir ilk değildi, benzeri bir kaçırma olayı tam dört yıl öncesinde, 18 Nisan 1974'te yaşanmıştı: Sol kesimden kaynaklanan terör olaylarını kovuşturan, bir yıl öncesinde "XXII Ekim Grubu" örgütü üyelerinin duruşmasında görev almış olan savcı Mario Sossi, Cenova'da, akşam otobüsten inmiş evine dönüyorken, Kızıl Tugaylar tarafından kaçırılmıştı. Örgütün "burjuva devletini yüreğinden vurmayı" ilk deneyişiydi. İki kaçırma olayı arasındaki benzerlikler, Sciascia'nın bu kitapta Moro olayına yaklaşımını esinleyecekti.

Sossi'yi de "halk hapisane"sinde Kızıl Tugaylar'ın bayrağının önüne yerleştirip fotoğrafını basına ulaştırmışlar, "halk mahkemesi"nde yargılayıp "ölüm hükmünü" vermişlerdi. Hükmün uygulanmaması karşılığında, hapisteki sekiz arkadaşlarının serbest bırakılmasını istiyorlardı. Ve Sossi de rehin tutulduğu hücreden mektuplar göndererek, yürütülmekte olan adli kovuşturmaların durdurulmasını istemişti. Hükümetin ilk tepkisi o mektupları olumsuz değerlendirmek, hiç dikkate almamak olmuştu. Bir ay aşkın süreyle, Hükümet ile Sossi'nin, onun yargıdaki dostları-ailesi ve Kızıl Tugaylar arasında bir tür satranç oyunu oynanmıştı. Hükümet katı tutumuyla her türlü pazarlığı reddederken, Sossi bizzat devreye girip aracılık ederek, örgüte yol göstermiş, Yargı'nın Yürütme'den bağımsızlığını ileri sürerek, olayı Cenova Adliyesi'ne aktarmayı başarmıştı. O arada Kızıl Tugaylar'ın stratejik yönetimi içinde ayrılıklar başgöstermiş, bunda Sossi ile günlük ilişkiden doğan kaçınılmaz yakınlığın da payı olmuştu. Savcının dostları

seferber olmuş, İstinaf Mahkemesi, Sossi ailesinin avukatının başvurusunu dikkate alarak örgüt üyelerinin şartlı salıverilmesini kararlaştırmıştı. Onun üzerine, Başsavcı F. Coco'nun davayı Temyiz'e götürmesine karşın, Kızıl Tugaylar otuz yedi gün sonra Sossi'yi serbest bırakmış, olay böylece tatliya bağlanmıştı. Ancak Temyiz, başsavcının itirazını kabul etmiş, örgüt de iki yıl sonra ondan öcünü almış, Coco kurşun yağmuruna tutularak iki korumasıyla birlikte öldürülmüştü.

Ne var ki Aldo Moro o kadar şanslı çıkmadı. O da Sossi'den örnek alarak aynı yolu tutmayı denemiş olabilir –Sciascia'nın savı bu doğrultuda–; ama belki Hükümet de, Kızıl Tugaylar da deneyim kazanmış, tavırlarını büsbütün katılaştırmışlardı, belki Moro ailesi o denli becerikli davranamadı, belki dostları ona Sossi'nin dostları kadar bağlılık göstermediler, belki de göstermeyi kendi çıkarlarına elverişli bulmadılar. Sciascia yapıtta işte bu noktaları irdeliyor ve kendince yorumluyor. Aradan geçen yıllar, getirdikleri olaylar onu, sezilerini, yorumlarını haklı çıkarmakta.

Aldo Moro'nun kaçırılması ve öldürülmesi İtalya tarihinin en esrarlı sayfalarından biri. Sonuçta niçin kaçırılmıştı? Kızıl Tugaylar'ın asıl amacı neydi? Neden devlet yetkilileri onu kurtarmak için gerekeni yapmadı? Ölümüne terk edilmesinde kimlerin çıkarı vardı? Olayda hangi dış güçlerin ne oranda rolü olmuştu? Hem tutsaklığına ilişkin ilgili belgeler nereye kayboldu?

Cesedin bulunuşunun ertesi günü, 10 Mayıs'ta, İçişleri Bakanı Cossiga istifa etti. Haziran ayında da Cumhurbaşkanı Giovanni Leone onu izledi. Devletin en üst katlarında o kriz sürerken, “Fani Sokağı'ndaki katliam, Aldo Moro'nun kaçırılışı ve öldürülmesi, teröristlerin stratejisi ve hedefleri üstüne Meclis Komisyonu” kuruldu. Ancak yapılan uzun araştırmalar, o günün bağlamında, bu sorulara doyurucu yanıtlar vermekte yetersiz kaldı. Varılan kesin bulgulara gelince: O elli beş günlük hapis süresince siyasal makamlar ile güvenlik kuvvetlerince yapılan girişimlerde, atılan adımlarda birçok savruluk, bir dizi hata yapılmış, acemice ihmaller olmuştu.

Örgütün Aldo Moro'yu sorgulamadaki amacı kendi davalarına yasal bakımdan yararlı olabilecek geçerli veriler elde etmektir. Ama kaçırılışından bir hafta sonra hükümete NATO kaynaklarından bildirildiğine göre, kendisi esasen “hassas bilgilere” sahip değildi.

Sorgulamalar o zamanın teknik donanımına göre, teybe alınmıştı. Roma’da işlenen cinayetin ardından, bir örgüt üyesi, Floransa’daki bir hücre evinde o kayıtları kâğıda geçirdi, kendi aldıkları birtakım notlarla birlikte daktiloda temize çekti. Aralarında, sorgulamaya Moro’nun elyazısıyla verdiği yanıtlarının, alıcılarına gönderildiği bilinmeyen ya da hiç gönderilmemiş mektuplarının ve vasiyetinin de yer aldığı belge tomarı toplam dört yüz sayfaya ulaşıyordu. Daktiloda temize çekildikten sonra asılları kaybolmuş sayıldı (yakalanan örgüt üyeleri sorgulamalarında belgelerin maksatlı olarak yok edildiğini söylediler). Daktilo metninin kısmi bir kopyası aynı yılın 1 Ekim’inde Kızıl Tugaylar’ın Milano’daki bir hücre evinde ele geçirildi. Uzun yıllar sonra, takvimler 1990’ı gösteriyorken, aynı apartman dairesinde tadilat yapıldığı sırada, belgelerin yeni bir versiyonu rastlantı sonucu bulundu; çoktan dolaşımdan kalkmış bir miktar parayla birlikte, aralarında Aldo Moro’nun önceden bilinmeyen elli üç sayfa elyazmalarının fotokopileri de vardı. Ancak sorgulamanın hangi koşullar içinde, hangi baskılar altında yapıldığı asla bilinemediği gibi, orijinal belgeler de bulunamadı.

Birkaç hafta sonra açılan soruşturma sırasında Gladio örgütünün varlığı Başbakan Andreotti tarafından ilk kez kamuya açıklandı. Düşük yoğunluklu iç savaşla geçen on yılın sonunda, böylece, tarihsel değerlendirmeler için yeni bir sayfa açılmış oluyordu.

1986’da yönetmen Giuseppe Ferrara’nın olayı konu alan filmi şöyle bir notla sonuçlanıyor:

Aldo Moro’nun öldürmesi olayına karışan örgüt üyeleri sonunda tutuklanıp hüküm giydiler (yirmi iki müebbet hapis kararı). Ama “Moro vakası”, bir ülkenin yazgısının değiştirilip yeni baştan yazılmış olduğu siyasal cinayetlerden biri, bugün hâlâ gölgeler içinde.

Dolayısıyla yazarımızın da, henüz bu bilgilerin çoğu ele geçirilmemişken, 1978 yılında sıcağı sıcağına kaleme aldığı bu kitapta olaya etkili bir ışık tutmasını beklemek söz konusu değil. Yapıtın okur açısından önemi olan yanı, olayı izleyen ve toplumsal sorumluluğunun bilincinde olan bir aydının etik duruşu ve elde olan belgelere özgün, yansız, eleştirel, sorunsal yaklaşımı.

Yazar bunu daha ilk adımda, yapıtına başlık koyarken yaptığı göndermeyle tafasızca, ama açıkça belirtiyor: Kitabın *Moro Vakası* olarak çevirdiğimiz özgün adını oluşturan iki sözcükten biri Fran-

sızca: *L'affaire Moro*. Leonardo Sciascia'nın laik, eleştirel Fransız kültürüyle herkesçe bilinen sıkı bağlantısı da dikkate alındığında, Fransa'da 19. yüzyılda geçen *Dreyfus Vakası*'na (*L'affaire Dreyfus*) gönderme yaptığı besbelli. O olayda, vatana ihanetle haksız yere suçlanan Yahudi subay Dreyfus'un savunmasını çağın toplumcu yazarı Émile Zola "*J'accuse*" (*Suçluyorum*) bildirisiyle üstlenmişti.² Sciascia da bir edebiyat adamının bakışı ve göndermeleriyle, bu kitapla kendi "*J'accuse*"ünü dile getiriyor.

Sciascia kitabında bir metin çözümleyicisi olarak, Aldo Moro'nun mektuplarına odaklanıyor; başkanın karakterini ve kişisel geçmişini de gözden kaçırmadan, o mektupları, olayın zaman içindeki gelişimi bağlamında, Kızıl Tugaylar'ın bildirilerinde ve yazılı –ya da sözlü– basında yer alan çeşitli ifadelerle birlikte irdeliyor. Yaklaşımı, sık sık gönderme yaptığı, kendisi gibi Sicilyalı olan ünlü dramaturg ve romancı Pirandello'nun "tanımanın göreceliği" ilkesinin ve ince, acı mizahının doğrultusunda: Gerçeği tek çehreli ve yalınkat olarak görmek onu inkârla eşanlamlıdır, çünkü gerçek asla nesnel olarak gözlemlenemeyeceği gibi, sağlam bir sonuca da ulaşamaz, çoğu zaman ulaştığımız sonuç gerçeklerle yalanların, birbirinden ayrılması olanaksız girift yumağı olur.

İktidarın doruğundayken beş koruması katledilerek trajik biçimde kaçırılıp bir hücreye tıkılan ve sorguya çekilen Aldo Moro, hükümet yetkililerine, partideki "dostları"na, ailesine ve yakınlarına bazıları yürek paralayan mektuplar yazarken acaba hangi ruh hali içindeydi, aklından neler geçiriyordu ve... acaba açık ya da örtülü bir maksada yönelik bir strateji mi izliyordu?

Yazar bu yaklaşımı ve odaklanışı özgün bir tavır olarak ortaya koymuştu, sonradan birçok kişi tarafından –çoğu neden sonra– benimsense de, o günlerde İtalya'da hükümet çevrelerine, politika ortamına, basına egemen olan havadan tümüyle farklıydı bu tavır, hatta onlarla çelişkiliydi. Politikacılar ve gazeteciler topluca bir milliyetçilik ateşine tutulmuşlar, "Devletin bekası" adına, Kı-

2 25 Kasım 1897 tarihli *Le Figaro* gazetesinde yayımlanıp daha sonra *L'Aurore* gazetesinde yeniden basılan "SUÇLUYORUM. Cumhurbaşkanına açık mektup" başlıklı yazısında Émile Zola şöyle demişti: "Eylemlerimin gerisinde ne politik hırs ne de yazınsal tutku bulunuyor. Ben, yaşamını uğraşına adanmış özgür bir yazarım, yarın safıma geri dönüp yarıda kalan yapıtına yeniden el atacağım." Bu ünlü sözler, aynı zamanda Sciascia'nın tavrını belirliyor. (ç.n.)

zıl Tugaylar’la hiçbir pazarlığa girişilmemesini –dolayısıyla Aldo Moro’nun kurtarılması için hiçbir şey yapılmamasını– savunurken, onun hapisanede, aklını ve “Devlet bilinci”ni yitirdiğini ileri sürerek, baskı altında kaleme aldığını varsaydıkları mektuplarına hiçbir değer vermiyorlardı.

Sciascia’nın burada sunduğumuz irdelemesinin anlamını, yapıtın 1994 yılı baskısının arka kapağında, İtalyan yayıncısı şöyle belirtiyor:

[Yazar] o mektupları *okuma* cesaretini gösterdi, yazılı metinler karşısında her zamanki titiz duyarlılığıyla inceledi onları. Böylece, o mektupların temelinden yola çıkarak, düşüncelerden, bağlantılardan, olaylardan oluşan bir örgüyü yeniden yapılandırmayı başardı ve dokuduğu o örgü, bugüne değin, tarihimizdeki dehşet verici bir olayı anlamamıza ya da anlamaya yaklaşmamıza en büyük yardımı sağladı.

O başarısının başkalarında eksik kalan aydın bilincinden ve toplumsal sorumluluğundan kaynaklandığını bir kez daha vurgulayalım.

Olaydan birkaç ay sonra, 1979 Haziran’ında Sciascia “liberal, özgürlükçü, özgürleştirici, devletin laikliği gereğinin savunucusu” Radikal Parti’nin önerisini kabul ederek, seçimlerde hem Avrupa Parlamentosu’na hem İtalyan Parlamentosu’na adaylığını koydu. İkisine de seçildi, ülkesinde kalmayı yeğledi. 1983 yılına değin bir dönem milletvekilliği süresince kendini tümüyle Aldo Moro olayını inceleyen Soruşturma Komisyonu’na adadı. Komisyon çalışmalarından beklentisini Radikal Radyo’daki bir söyleşide şöyle açıklıyordu:

Olayın belgelerini görmek, olaya katılmış olan kişileri dinlemek, bazı sorumluluklara, aynı zamanda gerçeğe ulaşmak. Böylesi bir beklenti açısından, etkin sonuçlarla taçlanmama tehlikesi var elbette, ama işe bu niyetle girişmek gerekir.

Mektuplar, bizim tanıdığımız kişiliğini aynen koruyan bir Aldo Moro’nun kaleminden çıkmışlardı ve hep onun aleyhine kullanıldılar, asla yararına değil. Vaka hayli karmaşık, Moro olayını, İtalya tarihinin çözülmesi gereken düğümlerinden biri olarak görüyorum, ilerlememiz için şart bu, çünkü çözümsüz bir polisiye roman boyutundaymış gibi yaşamaktayız, eğer ileri yönelmek istiyorsak, o polisiyeye bir şekilde çözüm getirmek gerekir.

Kızıl Tugaylar konusunda ise řu sonuca varıyordu:

Siyasal düzlemde Kızıl Tugaylar'ın Aldo Moro'yu kaçırdıkları anda bitmiş olduklarını düşünüyorum, onu öldürme kararını aldıklarında büsbütün bittiler. Artık bu ülkede hiçbir uzlaşma yankısı bulamayacaklardır. Evet, hâlâ birtakım umutsuz gençleri saflarına katacaklardır, ama, bu umutsuzluk adına olacaktır, politika adına değil [...] Kızıl Tugaylar'ın bugün artık gerçekle hiçbir bağı kalmamış sınıksı bir koza içinde kapalı olduklarını düşünüyorum. Ama eğer birilerinin kuklası iseler, bu onların körlüklerini açıklar derim: Ancak ileride fark edebileceğimiz bazı amaçlar peşindeler demektir, dolayısıyla varlıklarını sürdüreceklerdir. Çünkü güvenlik kuvvetlerinin ve yargının son harekâtından pek de fazla zarar görmüş değiller. Benim görüşümce, şimdiye değin, Kızıl Tugaylar'ı besleyen ortama darbe indirildi, ama Kızıl Tugaylar'ın kendilerine ve örgüte asla.

Sciascia bir yandan şiddeti reddediyordu, öte yandan kurulu düzeni ve onun dile alınmayan sırlarını eleştirmekten asla geri durmuyordu. O genel masumiyet çağında, terör ile devlet arasındaki karanlık bağlantıları ilk sezinleyenlerden biri oldu. Birçok aydın, bir yandan terörizmi kınarken bir yandan devlete yönelttikleri ağır eleştirilerin ifadesi olarak, ona “ne devletten yana, ne Kızıl Tugaylar'dan yana” sloganını yakıştırdılar. Ama Sciascia iki tarafa eşit uzaklığı benimsermiş gibi görünen o deyiş i hemen reddetti:

O slogan benim İtalyan politikacı sınıfına yaptığım olumsuz değerlendirmeden doğmuş. Değerlendirmem aslında bugün de aynı doğrultuda [...] Ben bu devlete bu haliyle hiçbir bağlılık duymuyorum gerçi, ama anayasaya sınıksı bağlıyım [...] İtalyan devletine vergi ödüyorum, Kızıl Tugaylar'a ödemeyi istemem [...] Bu demektir ki: Bu yönetici sınıfın değişmesini istiyorum, ama Kızıl Tugaylar'ın düşlerinin gerçekleşmesini istemiyorum [...] Devleti bir yana bıraksam bile, kendi kendime ve başkalarına karşı sorumluluklarım var. Bu yonde düşünmeyenler farklı bir yörüngedeler demektir, umutsuzluğun yörüngesinde, artık hiç birşeye inanmaz olmuşların yörüngesinde. Onları anlamaya çalışabilirim, ama haklı görmek elimden gelmez.

Yapıtta dikkati çeken, Sciascia'nın olaya bir edebiyat adamının gözüyle bakması, Pasolini'ye, Pirandello'ya, Poe'ya, özellikle de Borges'e göndermeleri. Önceliğı tarihsel çözümlemedense dilsel

Çözümlemeye veren yazar, her ne kadar siyasal gerçeği araştırıyorsa da, “yapıtın bir edebiyat ürünü olarak da *okunabileceğini*” söylüyor.

Ve Sciascia Aldo Moro’nun umutsuz mektuplarını *okumayı* Borges anahtarında, Borges’ten bir paragrafla noktılıyor. Okurunu her şeyi, tüm ipuçlarıyla bağlamı yeni baştan düşünmeye yönelterek.

Neyyire Gül Işık
Ağustos 2015

Sözlerin en canavarcası:
Biri için “en uygun zamanda” öldü demek.

E. CANETTI,
İnsanın Taşrası

Dün akşam, gezintiye çıkmışken, bir duvar çatlağında bir ateşböceği gördüm. Bu kırlarda, en az kırk yıldır ateşböceği gördüğüm yoktu, o yüzden ilkin taşları örmekte kullanılan alçının bir kırığı ya da bir ayna parçasıdır da, mehtap dalların arasında nakışını işlerken o yeşilimsi pırıltıları yansıtıyor sandım. Ateşböcekleri kayıplara karışalı öylesine uzun yıllar geçmişti ki, geri döndüklerini hemen akıl edemezdim. Artık ancak anıları kalmıştı geriye: Bir zamanlar doğanın ufacık ayrıntılarına dikkat eden, onlardan oyunlar, keyif fırsatları yaratan çocukluğun anıları. Ateşböceklerine *canniledi di picuraru*¹ derdik; öyle derdi köylüler. Çobanın yaşantısı, sürüye bekçilik ederek geçirilen, ona ürkütücü karanlığın içinde bir kutsal kalıntı ya da ışığın anısı gibi ateşböcekleri armağan eden geceler öylesine çetindi gözlerinde. Sık sık görülen sürü hırsızlığı olaylarından ötürü korkunçtu o yaşantı. Koyunlara bekçilik etsin diye genellikle çocuklar bırakıldığından ötürü korkunçtu. Çoban fenercikleri denmesi o yüzden. Ara sıra bir tanesini yakalar, usulca avcumuzun içine saklar, sonra zümrüdümsü parıltısıyla aramızdaki en küçükleri şaşırtmak için elimizi açiverirdik.

Sahiden bir ateşböceğiydi duvarın çatlağındaki. Yüreğime yoğun bir neşe doluverdi. Çifte bir neşe. Sanki ikiye katlanmış bir neşe. Yeniden kavuşulmuş bir zamanın neşesi –çocukluk, anılar, bir an önce sessiz olan o yer seslerle, oyunlarla doluverdi– ve kavuşulacak, yaratılacak bir zamanın neşesi. Pasolini ile birlikte. Pasolini için. Artık zamanın dışına çıkmış, ama bir vakitler İtalya olan bu korkunç ülkede; nihayet kendi kendisi olmuş Pasolini (“*Tel qu’en Lui-même enfin l’éternité le change*”).² Pasolini benim için hem kardeşti, hem uzaktı. Güvene dayanmayan, çekingenliğin ve sanırım, karşılıklı tahammülsüzlüğün perdesiyle örtülü bir kardeşlik. Kendi açımdan,

1 Sicilya lehçesinde: Çoban fenercikleri (ç.n.)

2 S. Mallarmé’nin “Edgar Poe’nun mezarı” başlıklı şiirinin başlangıç dizesi: “Sonsuzluğun onu kendi kendisine dönüştürdüğü üzere” (Karakaya çevirisi: “Kendi kendisinde olduğu gibi değiştiriyor onu sonsuzluk”) (ç.n.)

onun sevdiği, yaşamının bir anahtar-sözcüğü olan bir sözcüğü aramızda bir duvar gibi duyumsuyordum: “tapılası” sözcüğünü. Ben o sözcüğü birkaç kez yazmış olabilirim belki, daha birçok kez düşündüğüm de olmuştur kuşkusuz; ama tek bir kadın ve tek bir yazar için. O yazar da –galiba söylememe gerek yok–Stendhal’dır. Oysa Pasolini’nin “tapılası” olarak nitelediği şey, İtalya’nın, daha o zamandan bana yürek sızlatıcı gelen (aslında ona da öyle geliyordu, *Lettere luterane*’nin³ bir yerinde “yürek sızlatıcı olduklarından ötürü tapılası” diye yazdığını anımsıyorum – öyle de, insan yüreğini sızlatan bir şeye nasıl tapar ki?) ve giderek korkunçlaşacak olan şeyi idi. Pasolini, ileride kendi ölümüne araç olması kaçınılmaz kişileri “tapılası” buluyordu. Yazılarından ufak bir sözlük oluşturulabilir: Onun için “tapılası” olan, bana o zamanlar ancak yürek sızlatıcı gelen, bugünse korkunç olan şeylerin sözlüğü.⁴

Ateşböcekleri, diyordum. Ve işte burada Pasolini için yazıyorum –acıma ve umut–, aradan yirmi yılı aşkın süre geçmişken, yarıda kesilmiş bir mektuplaşmayı yeniden başlatırcasına: “Senin yok oldu sandığın ateşböcekleri, geri dönmeye başlıyorlar. Onca yıl sonra, dün akşam birini gördüm. Hem ağustosböcekleri de öyle, dört-beş yıldır seslerini işitmemiştim, şimdiyse geceler onların uçsuz bucaksız cızırtısıyla dopdolu.”

Ateşböcekleri. *Palazzo*.⁵ Pasolini *Palazzo*’yu neredeyse ateşböceklerinin adına yargı önüne çıkarmayı diliyordu. Ortadan yok olan ateşböceklerinden ötürü.

Ben mademki bir yazarım ve diğer yazarlara çatarak ya da en azından onlarla tartışarak yazıyorum, İtalya’da on yıl kadar önce gerçekleşen şu olguya şiirsel-yazınsal nitelikli bir tanımlama getirmeme izin verilsin. Söylemimizi sadeleştirmeye, kısaltmaya (ve belki de daha iyi kavramamıza) yardımcı olur.

Altmışlı yılların başlarında, hava kirlenmesi ve özellikle kırlarda suyun kirlenmesi (masmavi nehirler ve pırl pırl su kanalları) sonucunda ateşböcekleri ortadan yok olmaya başladı. Yıldırım gibi ani, yıldırım gibi çarpan bir durumdu. Birkaç yıl geçti geçmedi, ortalıkta

3 *Luther’e mektuplar*: Pasolini’nin yapıtı (ç.n.)

4 Sciascia Roma’nın varoşlarındaki marjinal gençleri kastediyor: Eşcinsel Pasolini’nin ayrıntıları hâlâ tümüyle aydınlatılmamış ölümünden onlar sorumlu tutulmuştu. (ç.n.)

5 Palazzo Chigi: Roma’daki Başbakanlık binası (ç.n.)

ateşböceği diye bir şey kalmadı. (Şimdilerde yalnızca geçmişin hayli yürek sızlatıcı bir anısı onlar ve belleğinde öylesi bir anıyı saklayan bir yaşlı adam bugünkü gençlerde kendi gençliğini tanıyamıyor, dolayısıyla eskilerdeki o güzelim hayıflanmaları duyamıyor yüreğinde.)

On yıl kadar önce olan o “bir şey”i dolayısıyla ben “ateşböceklerinin ortadan yok olması” diye adlandıracam.

Hristiyan Demokratların rejimi birbirinden tümüyle farklı iki aşamadan geçti, o aşamaların yalnızca kıyaslanmaları olanaksız değil, çünkü kıyaslamak aralarında belli bir süreklilik gerektirir, oysa tarihsel açıdan da aynı ölçüte sığmıyorlar.

O rejimin (radikal yandaşları her zaman, haklı olarak, ona ısrarla bu adı vermişlerdir) ilk aşaması savaşın sonundan ateşböceklerinin yok oluşuna değin geçen dönemdir, ikincisi ateşböceklerinin yok oluşundan bugüne değin olan dönem.

Daha ilerde ise şöyle demişti Pasolini:

Geçiş aşamasında –yani “ ateşböceklerinin yok oluşu sırasında”– iktidardaki Hristiyan Demokratlar söylem biçimlerini handiye bir denbire değiştirdiler; yepyeni (öte yandan, Latince misali anlaşılmaz) bir dil kullanmaya başladılar. Özellikle de Aldo Moro kullanıyordu o dili, yani (aralarında nasıl bir esrarlı bağlantı varsa) şimdiye değin biçimsel olarak başarıya ulaşan, iktidarı ne yapıp edip elden kaçırma çabasıyla, 1969’dan bu yana düzenlenen tüyler ürpertici tertiplere en az bulaşmış gibi görünen kişi.

Ateşböcekleri. *Palazzo*. *Palazzo*’yu yargı önüne çıkarmak. Pasolini’nin bu yazısı *Corriere della Sera* gazetesinde yayımlandıktan üç yıl sonra, *Palazzo*’da o boş kalmış salonlarda, o eşyaları artık taşınmış salonlarda hâlâ dolaşan tek kişi Aldo Moro’ymuş gibi. Artık daha güvenli sayılan başka salonları yeni ve daha geniş bir *Palazzo*’da işgal etmek üzere taşınmış. Ve daha güvenli, en kötüler açısından bakıldığında tabii. “Tertiplere en az bulaşmış kişi” diyordu Pasolini. Geç kalmıştı ve yapayalnızdı Aldo Moro, oysa başkalarına rehber olduğunu sanmıştı. Gecikmeli ve yapayalnızdı, tam da “tertiplere en az bulaşmış kişi” olduğundan ötürü, hem daha esrarlı, daha trajik bağlantılara hükümlü olduğundan ötürü.

Pasolini 1 Şubat 1975 tarihli *Corriere della Sera* gazetesinde “İtalya’da İktidar Boşluğu” başlığıyla yayımlanan –daha sonra *Kor-san Yazılar*’da,¹ okuyanların belleğinde kalan *ateşböcekleri yazısı* başlığıyla yer alan– bu yazıdan önce, Moro’nun dil kullanımına dilbilim yazılarında ve notlarında değinmişti (bkz. *Sapkın Dene-yimcilik*² başlıklı kitap). Ancak burada, “Ateşböcekleri Yazısı”nda, Moro’ya, Moro’nun diline ilişkin gözlemleri daha bilinçli, daha belirgin bir bağlamda, İtalya’nın meselelerine hem daha geniş açılı hem daha umutsuz bir bakış çerçevesinde sergileniyor.

“Her zaman olduğu gibi” diyor Pasolini “belirtiler ancak dilde ortaya çıktı.” On yıl öncesine değin, “yalnızca faşizm rejiminin, öylece devamı” olan Hristiyan Demokrat iktidarının boşluğa doğ-ru koşusunun belirtileri. Ve Moro’nun dilinde, tümüyle yepyeni, ama o anlaşılmazlığıyla, Katolik Kilisesi tam da o yıllarda kendi Latincesini çekip alınca,³ açılan boşluğu doldurmaya elverişli olan dil kullanımında ortaya çıktılar. Peki bir değiş tokuş, bir yer değiş-tirmece denemez miydi buna? Hem sonra, gün gibi aydınlıktı: Latince, Latinceyi bilmeyenler için anlaşılmazdır. Pasolini, Moro’nun “Latince”sini, kullandığı o “yepyeni dili” sökemez gerçi: Ama o anlaşılmazlıkta, söylemin seslendirildiği ve cınladığı o boşlukta, Moro ile *ötekiler* arasında “esrarlı bir bağlantı” oluştuğunu sezinler. Yeni bir Latinceyi araması ve denemesi en az gereken kişiyle (o dil, Renzo Tramaglino’nun⁴ sabrını tüketen “*latinorum*” dur hâlâ),

1 *Scritti corsari*: Pasolini’nin 1973-75 yıllarında çeşitli gazetelerde yayımlanmış, İtalyan toplumunu konu alan yazılarını bir araya getiren kitap. (ç.n.)

2 *Empirismo eretico* (1972): Pasolini’nin dil, yazın ve sinema odaklı, çeşitli gazetelerde yayımlanmış yazılarını bir araya getiren kitap. (ç.n.)

3 Papalık 1963’te dinsel uygulamalara getirdiği bir dizi reform çerçevesinde kiliselerde ayinin Latince yapılmasından vazgeçmiştir. (ç.n.)

4 Yazar, Manzoni’nin *Nişanlılar* romanının en ünlü sahnelerinden birine gönderme yapıyor: Romanın başkişilerinden saf köy delikanlısı Renzo Tramaglino köy papazı Don Abbondio ile konuşurken, papazın onu atlatmak için anlayamayacağı (ve kendisinin “*latinorum*” diye küçümsediği) Latince deyişlere başvurması karşısında sabrını yitirir. (ç.n.)

otomatlar gibi, maskeliler gibi de olsa, hayatta kalabilmek için o dile mutlaka sarınıp bürünmek zorunda olan kişiler arasındaki bağlantıdır bu. Pasolini'nin bu kısa gözleminde –“esrarlı bir bağlantıdan ötürü”– *Moro vakasının* öngörüsü, sezinlemesi var. Şimdi artık biliyoruz, meğer “bağlantı” aslında bir “çelişki”ymiş ve Moro o çelişkiyi hayatıyla ödedi. Ama öldürülmeden önce, iki aya yakın süre, o “tümüyle yeni dil kullanımı” bağlamında, yine eskisi kadar anlaşılmasa da yeni Latincesi bağlamında, o amansız karşıtlığın kefareti ödemiş zorunda kaldı, öyle yaşamaya zorladı kendisini. Karşıtlığın doğrudan kefaretiydi bu, çünkü daha önce *kendisini anlamasınlar* diye benimsemiş, denemiş olduğu aynı araçları kullanarak *söylememe* diliyle *söylemeye* çabaladı. İletişimsizliğin dilini kullanarak iletişim sağlamak zorundaydı. Çaresizlikten ötürü, yani sansürden ve öz-sansürden ötürü. Tutsak olarak. Düşmanın alanında ve düşmanın gözetimindeki bir casus olarak.

Ama Moro'nun “kendisine ait olduklarını” sandığı –gerçi öyle sansa da çekinceyle ya da gizlenerek o yepyeni dili icat etmemiş miydi?– *kefaretin belgelerinden*, *ötekilerle* iletişim kurmaya çabaladığı mektuplarından söz etmeden önce, düşman cephesinden, yani gardiyanlardan söz etmek gerekir. Ve öncelikle kabul etmek gerekir ki o düşmanın, o gardiyanların, hapishane etiği denebilecek bir etikleri vardı: Foucault'nun ya da Foucaultcuların metinlerini okuyarak –ya da başkalarından dinleyerek– olgunlaşmış bir etik (aslında öylesi bir etiğin ya da öylesi bir saygılı davranışın en ilkel örneklerine siyasal nitelikli olsun olmasın Güney İtalya haydutluk göreneğinde rastlanabilir). Stalinci komünizmin evlatları, torunları ya da torunlarının torunları olan Kızıl Tugaylar militanları aynı zamanda “gözetim altında tutma ve cezalandırma” polemliğini solmuşlar ve kendi taş kesilmiş ideolojilerine o cılız özgürlükçülük eğilimini sokuşturmışlardı. O polemik uyarınca, kendi hapishaneleri *Çokuluslu Şirketler Emperyalist Devleti* (büyük harflerle ÇÜŞED olarak kısaltacağız: aslında Kızıl Tugaylar *Stratejik yönetim kararının* metninde havuzda nilüfer yaprakları misali salınan yığınla kısaltma başlı başına bir söyleme değer) hapishanelerinin bir tekrarı olamazdı, olmamalıydı; Kızıl Tugaylar'ın gözetimi, ÇÜŞED'in hapishanelerinde, olağanüstü bir kişiliği bulunmayan ya da sağlam ahlaksal ve ideolojik temellerden yoksun tutsaklara uygulanan yabancılaştırma ve yok etme etkilerini yapamazdı,

yapmamalıydı. *Kararın* uzun bir paragrafı İtalya’da “cezaevinin yeniden yapılandırılması”na ayrılmış: İtalya’da herhangi bir şeyi yeniden yapılandırmak mümkünmüş gibi ve “cezaevinin” (tüyler ürperten bir sözcük: Cezaevi, handiyse bir varoluş kategorisi düzeyine yükseltiyor), siyasal tutuklunun, bedensel yıkım yoluyla siyasal kimliğini yok etmeyi hedeflemesi bir yenilikmiş gibi. Silvio Pellico ve Luigi Settembrini,⁵ Kızıl Tugaylar stratejik yönetiminin *Kararın* D paragrafında kısaca özetlediğine pek benzer bir şey yazmışlardı.

Bu yakınlarda Torino Ağır Ceza Mahkemesi’nce yargılanan Kızıl Tugaylar üyeleri –bir mahpusa kendi davranışlarının ne denli insanca olduğunu, kendilerinin nasıl da farklı olduklarını belirtmek amacıyla– “halk hapishanesi”nde tutuklu bulunan yargıç Sossi’ye *risotto* pişirdiklerini ileri sürdüler. Bir caniyane olaylar bütünü içinde bu gastronomik, ailevi, evcil ayrıntı kulak tırmalayıcı ve handiyse gülünç bir nota görünebilir. Oysa öyle değil; hatta Kızıl Tugaylar’ın *Moro vakası*ndaki kimi tutarsızlıklarını, kimi şaşırtıcı davranışlarını açıklamaya yarıyor. Bir kere şunu: İlk başta değilse de, bir noktadan sonra, haberleşmenin gizliliğine diyelim, fazlasıyla saygılı davranmak için aşırı gayret göstermelerini. *Vaka* süresince, Moro’nun elli ila yetmiş mektubunu (iyi haber alan kaynakların bildirdiği en düşük ve en yüksek sayı bu), bir yerde kendilerini tehlikeye de atarak, alıcılarına ulaştırırken, Kızıl Tugaylar üyeleri yalnızca kendi lojistik olanaklarını kullanmakla ve –çoğu kez boş yere– gerilime girmekle kalmadılar, anlaşıldığı kadarıyla, özgür bir ülkenin özgür yurttaşlarının haberleşme gizliliğine, iletilerinin dokunulmazlığına ilişkin anayasal kurala harfiyen uyma kaygısı güttüler. Ama, dediğimiz gibi, ancak bir noktadan sonra. Çünkü Moro’nun “halk hapishanesi”nden (İçişleri Bakanı Francesco Cossiga’ya yönelik) ilk mektubuna eşlik eden üçüncü bildirilerinde, Kızıl Tugaylar farklı bir ilke belirtmişlerdi:

(*Moro*) Hükümete, özellikle de polis şefi Cossiga’ya gizli bir mektup yazmak için izin istedi (gizli manevralar Hristiyan Demokrat mafyanın normal işleyişi gereğidir). İzin verildi, fakat halktan hiçbir şey

5 19. yüzyıl romantik devrimci yurtseverler, Silvio Pellico ülkesindeki Avusturya işgaline karşı Carboneria gizli örgütüne, Luigi Settembrini İtalyan Birlik hareketine katıldığından ötürü uzun süre hapiste sürülmüşlerdir. (ç.n.)

gizlenmemesi gerektiğinden ve bizim âdetimiz bu yönde olduğundan ötürü, içeriğini açıklıyoruz.

29 Mart'ta böylesine kararlılıkla belirtilen ilke, 30 Nisan'da sessizce yürürlükten kaldırılır: O gün, Moro'nun mektuplarının Leone, Andreotti, Ingrao, Fanfani, Misasi, Piccoli ve Craxi'ye ulaştırıldığı haberi gelir. Bu yedi mektuptan ilki, Moro'nun isteğine uyarak yayımlanır: Kendisi bunu, "Lütfen muhterem alıcısına acilen iletilmesi" ricasıyla basına yöneltmiştir; Craxi'ye yöneltilen de yayımlanır, çünkü İtalyan Sosyalist Partisi'nin o anda benimsediği tavra uygundur. Aldıkları mektupların içeriğini açıklamamakta çıkarı olanlar ise, onları gizli tutabildiler: Ya Kızıl Tugaylar'ın dalgınlığına geldi ya da görkemle ilan ettikleri, şu halktan hiçbir şey gizlememe ilkesinden caymışlardı. Sahiden dalgınlığa geldiğini ya da haberleşmenin gizliliğine yeniden iman ettiklerini sanmak safdillik olur. Bir nedenleri, bir hesapları vardı elbet. Ama bir şekilde, bir noktadan sonra, Moro'nun mektuplarını kamuya açıklayanlar Kızıl Tugaylar değildir. Nedensizliğe, yani postacılık görevlerini büyük ölçüde yerine getirişlerinde bir amaç ya da yarar gütmeyişlerine gelince, buna inanmak mantıklı geliyor. Örneğin, bir Kızıl Tugaylar militanının şu aşağıdaki gibi bir mektubu alıcısına ulaştırmak için kendi canını tehlikeye attığı göz önüne alınsın, yeter:

Çok sevgili Noretta'm,

Bu Paskalya yortusu gününde, sana ve herkese en yüreктen dileklerimi, aileme ve özellikle ufaklığa en derin sevgilerimi iletmek isterim. Anna'ya selamlar, kendisini bugün görecektim. Agnese'den geceleri seni yalnız bırakmamasını rica ediyorum. Benim durumum fena değil; iyi besliyorlar ve ihtimamla bakıyorlar.

Tanrı'nın inayeti üstünüzden eksilmesin, hepinize en sıcak duygularımı iletir, sevgiyle kucaklarım.

Aldo

Kızıl Tugaylar'ın işine yarayabilecek, propagandalarına yarayabilecek tek şey var mektupta: Mahpusun "durumunun fena olmadığı", "iyi beslenip ihtimamla bakıldığı". Belki ona da Yargıç Sossi'ye yaptıkları gibi *risotto* hazırlıyorlardı. Ancak Moro'nun bu mektubu bile, kamuya onlar tarafından açıklanmıyor. Belki de şöyle bir varsayım ileri sürülebilir: Kızıl Tugaylar'ın hapisane etiğinden, hüküm verilmeden öncesiyle verildikten sonrası farklı olabilir. Aldo Moro

dava sürdüğü sırada bir kamusal kişi sayılmış, dolayısıyla ona hiçbir gizlilik hakkı tanınmamıştır; ama hükümden sonra, hayır: Kendisi ölüme mahkûm edilmiştir ve o hükümle uygulanması arasında, artık tümüyle kişisel, tümüyle özel bir duygu ve üzüntü boyutunda yaşamaktadır. Öte yandan Moro'nun duygularının ve üzüntülerinin kişisel ve özel düzlemde öteye geçmemesine, Hristiyan Demokratlar tam kadro halinde katkıda bulunuyorlardı: Nitekim “eli kolu bağlanmış” başkanlarından gelen buyruklara sessizce, ama hepsi fikir birliği içinde “kulaklarını sım sıkı tıkıyorlardı” (ve Moro'nun “Hristiyan Demokrat Parti'yi, başkanını esaretten kurtarmanın yollarını görüşmek üzere uygun görülen tarihte aciliyetle toplama” kararı karşısında, İtalya'da sürüsüne bereket olan, her meseleyi kılı kırk yararak incelemeye her daim hazır hukukçuların ve iktidar kuklası entellerin suskunluğu şaşırtıcıdır). Her neyse, Kızıl Tugaylar'ın bir adamının sırf Moro'nun ailesine yazdığı Paskalya tebriğini ulaştırmak için büyük bir tehlikeye atılmış olduğu kesin görünüyor. Aslında bugün –olay geride kalmışken ve istatistiksel açıdan– risk payı pek ufaktı ve adam olsa olsa rastlantı eseri yakalanabilirdi denebilir; hatta polisin girişimlerinin hiçbir sonuç vermediği göz önüne alınırsa, o tehlike mevcut bile değildi denebilir. Ne var ki, güvenlik kuvvetlerinin, o anda basın ve televizyon tarafından onca tantanayla ilan edilen girişimleri öylesine vurucu, öylesine kararlı, sayıları o kadar fazla görünüyordu ki, insan bir sonuç elde edileceği hayaline kapılabilirdi, Kızıl Tugaylar da pekâlâ korkabilirlerdi.

Özetle: Aldo Moro'nun “onu iyi beslediklerini ve ihtimamla baktıklarını” gardiyanlarına yaranmak için ya da yakınlarının yüreğine su serpmek için uydurmuş olduğu inanılacak şey değil. Kızıl Tugaylar sığınakta güvenlik zorunluğunun ve ellerindeki olanakların elverdiği oranda, gerçekten de “halk hapishanesi”ni kendi kafalarındaki ve deneyimlerindeki ÇUŞED hapishanesinden farklı kılmaya çalışmış olmalılar. Mahpusun “siyasal ve kişisel kimliğini” yok etmeyi amaçlamayan bir hapishane. Rönesans Floransa'sında *Grasso Legnaiuolo Öyküsü*'nde ya da Bourbon'lar çağındaki Palermo'da *Kilisedeki Mafyacılar*⁶ komedisinde canlandırılan türden

6 *La Novella del Grasso Legnaiuolo* (Oymacı Grasso Öyküsü): 15. yüzyıl başlarında, Floransalı ünlü mimar Filippo Brunelleschi ile arkadaşlarının kentin tanınmış bir oyma ustasına şaka yapmak için onu bir başkası olduğuna inandırarak kimlik bulanımına sokuşlarını anlatan öykü.

bir hapishane, sözün kısası, hapishane bir düşünce nesnesine, bir soruna dönüşmeden önceki gibi bir hapishane. Zaten, Moro olayında, Kızıl Tugaylar'ın çıkarı tutsağın kimliğini olduğu gibi ortaya dökmek ve çözümlemektir, paramparça etmek ya da başka bir şeye dönüştürmek değildi. Moro'nun, "halk hapishanesi"nde kendisi olarak kalması gerekiyordu. Dolayısıyla, zorunlu tutsaklık durumunun ötesinde –ki o mahpusluk durumu kendilerini de kapsıyordu– ona hiçbir bedensel, ruhsal şiddet uygulanmadı ya da ilaç verilmedi. Mektuplarına uygulanan sansür de en düşük düzeyde tutulmuşa benziyor. Ancak Moro bu etiğin farkına varmadı ya da güvenmedi: İşte o nedenle –yayımlanan son mektuplarından birisi dışında– kendine umutsuz ve bilinçli bir özsansür uygulayıp kendi söylememe dilini söyleme işlevine uyarladı.

I mafiusi della Vicaria (Vicaria Mafyacıları) (1863): G. Rizzotto-G. Mosca tarafından Sicilya diyalektinde kaleme alınmış, Palermo'nun büyük hapishanelerinde sahnelenen halk tiyatrosu yapıtı: Mafyacılardan zihniyetlerini, geleneklerini, yaşantılarını, giyimlerini konu alır. (ç.n.)